

COVID-19

Sprawozdawczość finansowa za 2020 rok

Perspektywa komitetów audytu

kpmg.pl

Gospodarcze skutki pandemii COVID-19 mogą mieć istotny wpływ na sytuację wielu przedsiębiorstw i w konsekwencji na kluczowe pozycje prezentowane w ich sprawozdaniach finansowych. Odpowiednie ujęcie księgowe i ujawnienie tego wpływu w sprawozdaniach finansowych jest wyzwaniem, biorąc pod uwagę niepewność i zmienność otoczenia gospodarczego.

Wspierając komitety audytu w skutecznym wypełnianiu obowiązku monitorowania procesu sprawozdawczości finansowej i związanych z nim kontroli wewnętrznych, przedstawiamy w niniejszej publikacji wybrane obszary, które wymagają od jednostek szczególnej uwagi przy sporządzaniu sprawozdań finansowych zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej w sposób, który ułatwi komitetom audytu ocenę działań zarządu podjętych w celu odzwierciedlenia skutków zdarzeń wynikających z pandemii.

Spis treści

1

Czy aktywa zostały ujęte w prawidłowej wysokości? str. 3

6

Jaki jest wpływ na świadczenia pracownicze? str. 20

2

Jaki jest kluczowy wpływ w zakresie instrumentów finansowych? str. 8

7

Jaki jest wpływ na rachunkowość przychodów? str. 22

3

Jakie są istotne kwestie związane z kontynuacją działalności? str. 13

8

Czy wystąpiły zmiany w umowach leasingowych? str. 24

4

Jak należy ująć pomoc rządową? str. 15

9

Jaki jest wpływ na ubezpieczycieli? str. 27

5

Czy wszystkie zobowiązania są ujęte i właściwie zaprezentowane? str. 17

10

Czy COVID-19 jest zdarzeniem korygującym czy niekorygującym? str. 29

1

Czy aktywa zostały ujęte w prawidłowej wysokości?

Czy nastąpiła utrata wartości aktywów niefinansowych - np. rzeczowych aktywów trwałych, wartości niematerialnych i wartości firmy?

Szybkie i niespodziewane pogorszenie warunków prowadzenia działalności gospodarczej i wzrost niepewności w zakresie perspektyw makroekonomicznych i biznesowych spowodowały gwałtowne spadki na rynkach papierów wartościowych na całym świecie, którym towarzyszyły znaczne wahania kursów walutowych i cen towarów. W rezultacie, prawdopodobieństwo wystąpienia w pierwszej połowie 2020 r. okoliczności mogących powodować przesłanki utraty wartości aktywów znacznie wzrosło. To z kolei powoduje konieczność przeprowadzenia testu na utratę wartości. Dotyczy to także tych składników aktywów, które są poddawane corocznemu testowi na utratę wartości zgodnie z wymogami odpowiednich standardów (np. wartości firmy).

Trudności z szacowaniem przepływów pieniężnych

Po zidentyfikowaniu wystąpienia przesłanki utraty wartości zarząd powinien ustalić tzw. wartość odzyskiwalną danego składnika aktywów. Wartość odzyskiwalna określana jest jako wyższa z dwóch: wartości użytkowej (ang. *value in use* - VIU) i wartości godziwej pomniejszonej o koszty sprzedaży (ang. *fair value less cost of disposal* - FVLCD) danego składnika aktywów lub grupy powiązanych składników aktywów stanowiących tzw. ośrodek wypracowujący środki pieniężne (ang. *cost generating unit* - CGU). Oszacowanie wartości odzyskiwanej zwykle wymaga przygotowania prognozy przyszłych (oczekiwanych) przepływów pieniężnych. Istotne założenia niezbędne

do przygotowania takiej prognozy, takie jak przyszła prognozowana wielkość sprzedaży, ceny, oczekiwane marże brutto, zmiany kapitału obrotowego, czy też poziom kursów walutowych i stóp dyskontowych powinny zostać odpowiednio ocenione i zaktualizowane, tak, aby odzwierciedlały znaczące zmiany warunków ekonomicznych spowodowane przez pandemię (oraz ewentualne inne zdarzenia, które mogą mieć istotny wpływ na działalność przedsiębiorstwa). Przepływy pieniężne wykorzystywane do określenia FVLCD powinny zostać zaktualizowane, by także odzwierciedlać założenia, które uczestnicy rynku przyjęliby na podstawie istniejących warunków rynkowych i informacji dostępnych na dany dzień sprawozdawczy. [MSR 36.4, 9, 33, MSSF 13.2]

Przeprowadzenie w/w oceny może być trudne, biorąc pod uwagę stopień niepewności dotyczący:

- natury, dotkliwości i czasu trwania obostrzeń wprowadzonych przez uprawnione organy władzy państwowej w celu powstrzymania lub opóźnienia rozprzestrzeniania się COVID-19;
- czasu, który może upłynąć zanim operacje biznesowe i działalność gospodarcza powrócą do „normalnego” stanu;
- oczekiwanego kierunku ożywienia gospodarczego (tj. jak szybko powróci wzrost gospodarczy) i prawdopodobieństwo recesji; oraz
- ewentualnego długoterminowego wpływu pandemii na gospodarkę lub sektor.

Odzwierciedlenie ryzyka w stopie dyskontowej

Ze względu na wzrost niepewności i poziomu ryzyka pandemia może mieć znaczący wpływ na wysokość stóp procentowych zastosowanych do zdyskontowania prognozowanych przepływów pieniężnych, zarówno dla określenia VIU, jak i FVLCD. Zgodnie z MSR 36, stopa dyskontowa powinna odzwierciedlać wpływ zmian stóp procentowych i poziomu ryzyka na dany dzień sprawozdawczy. [MSR 36.56]

Zakłócenia w działalności i zwiększona niepewność gospodarcza z powodu pandemii COVID-19 mogą powodować konieczność przeprowadzenia testów na utratę wartości w pierwszym półroczu 2020 r. Szacowanie przyszłych przepływów pieniężnych w celu obliczenia tzw. wartości odzyskiwalnej będzie trudne, biorąc pod uwagę wysoki poziom niepewności.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

Zarząd powinien rozważyć czy występują przesłanki utraty wartości dla ośrodków wypracowujących środki pieniężne (CGU) lub składników aktywów, które są testowane osobno. W szczególności obejmuje to:

- ocenę wpływu obostrzeń wprowadzonych w celu ograniczenia rozprzestrzeniania się COVID-19 na działalność firmy; oraz
- ustalenie czy wartość aktywów netto przekracza kapitalizację rynkową.

Ponadto zarząd powinien rozważyć, na podstawie informacji dostępnych na dzień sprawozdawczy czy budżety i prognozy przepływów pieniężnych odzwierciedlają poniższe elementy (w zakresie w jakim dotyczą jednostki):

- prognozy banków centralnych lub innych organizacji międzynarodowych (np. MFW, Bank Światowy) dotyczące czasu trwania i dotkliwości wpływu pandemii COVID-19 na gospodarkę światową i poszczególne rynki krajowe (na których dana jednostka jest obecna lub od których jest zależna);
- zmiany w podaży i popycie na produkty lub usługi jednostki;
- zmiany (spadek) ogólnej aktywności gospodarczej;
- ewentualne zmiany w łańcuchu dostaw wynikające np. z wpływu ograniczeń nałożonych na transport i podróżowanie;
- wpływ zmian poziomu i zmienności kursów walutowych i cen towarów; oraz
- fiskalne bodźce mające na celu zapewnianie płynności i wsparcie finansowe przedsiębiorstw ze strony rządu, instytucji publicznych, organizacji rządowych lub międzynarodowych.

Zarząd powinien rozważyć czy stopy dyskontowe stosowane w ostatnich wycenach zostały zaktualizowane w celu odzwierciedlenia poziomu ryzyka występującego na dzień sprawozdawczy.

Dodatkowo należy rozważyć rozszerzenie ujawnień w sprawozdaniu finansowym, dotyczących analiz wrażliwości i kluczowych założeń, a także wskazać główne źródła niepewności związane z dokonanymi szacunkami. Utrata wartości aktywów znajduje się w katalogu zdarzeń i transakcji, które, jeśli istotne, wymagają ujawnienia w śródrocznym sprawozdaniu finansowym zgodnie z MSR 34.

Czy wartości godziwe aktywów są odpowiednio ustalone?

Pandemia COVID-19 znacząco wpłynęła na rynki finansowe w pierwszych miesiącach 2020 r. Rynki akcji znacząco spadły, a zmienność wzrosła. Rentowności obligacji skarbowych osiągnęły rekordowo niskie wartości, a indeksy swapów ryzyka kredytowego gwałtownie wzrosły, odzwierciedlając obawy związane ze wzrostem niewykonania zobowiązań przez przedsiębiorstwa. W przypadku wielu aktywów i zobowiązań wartości godziwe mogły się znacząco zmienić, odzwierciedlając zmiany w prognozach przepływów pieniężnych, wyższą niepewność i podwyższone ryzyko.

Wartość godziwa jest wyceną rynkową - jest mierzona przy założeniu, że uczestnicy rynku zastosowaliby ją, odzwierciedlając warunki rynkowe na dzień wyceny. Zgodnie z MSSF 13 *Ustalanie wartości godziwej* cena notowana na aktywnym rynku stanowi najbardziej wiarygodny dowód wartości godziwej, i jeśli taki jest dostępny, należy go wykorzystać do ustalenia wartości godziwej. Wykorzystanie informacji uzyskanej z perspektywy czasu (po dniu bilansowym) lub korekta cen, które mogą być postrzegane jako obniżone ceny w dniu wyceny w świetle późniejszych zmian cen rynkowych, jest niedozwolone. [MSSF 13.77, 79]

Przeprowadzenie wyceny, która wykorzystuje znaczące nieobserwowalne dane wejściowe, jest wyzwaniem, szczególnie w czasie niestabilności rynków, niepewności i zmienności perspektyw gospodarczych.

Wartość godziwa składnika aktywów (lub zobowiązania) powinna odzwierciedlać warunki rynkowe na dzień wyceny. Stało się to trudniejsze ze względu na niepewność wpływu ekonomicznego pandemii COVID-19.

- czy nieobserwowalne dane wejściowe stały się znaczące, co powoduje klasyfikację na poziomie 3 i wymaga dodatkowych ujawnień;
- rozważyć rozszerzenie informacji na temat kluczowych założeń, wrażliwości i głównych źródeł niepewności szacunków.

Czy dochód do opodatkowania będzie wystarczająco wysoki, aby umożliwić realizację aktywa z tytułu podatku odroczonego?

Wiele rządów wprowadziło i wprowadza określone rozwiązania, których celem jest pomoc finansowa przedsiębiorcom. Pomoc ta przyjmuje różne formy, w tym mające charakter ulg podatkowych lub innego zmniejszenia obciążeń fiskalnych. Obniżenie poziomu płaconych przez przedsiębiorstwa podatków może z kolei wpłynąć na możliwości odzyskania aktywa z tytułu podatku odroczonego.

Jednostki powinny rozważyć wpływ wszystkich zmian prognoz i prawdopodobieństwo przyszłych dochodów do opodatkowania na ujęcie aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego zgodnie ze standardami MSSF.

Pandemia COVID-19 może wpływać na prognozy przyszłych dochodów do opodatkowania oraz wysokość samego podatku dochodowego, które są wykorzystywane do oceny możliwości realizacji aktywa z tytułu podatku odroczonego.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

Zarząd powinien:

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Rozważyć czy wycena:
 - odzwierciedla założenia uczestników rynku na podstawie dostępnych informacji i warunków rynkowych na dzień wyceny; i
 - uwzględnia premię za ryzyko, które wynikałoby ze zwiększonej niepewności i innych skutków pandemii COVID-19.
- monitorować działania rządu i rozważyć czy dostępne są ulgi podatkowe lub nastąpiły zmiany w regulacjach dotyczących rozliczania strat podatkowych;
- ustalić, czy zmiany w podatku dochodowym obowiązują faktycznie; jeżeli tak, to czy może to wpłynąć na ujęcie i wycenę aktywa z tytułu podatku odroczonego;
- ustalić czy istnieje zamiar repatriacji lub podziału zysku spółek zależnych, co spowodowałoby

rozpoznanie zobowiązania z tytułu odroczonego podatku dochodowego;

- rozważyć jak obecne warunki ekonomiczne mogą wpłynąć na strategię i planowanie podatkowe jednostki;
- rozważyć czy istnieje niepewność co do traktowania podatkowego dochodu;
- zaktualizować prognozy dotyczące odwracania dodatnich różnic przejściowych i innych przyszłych dochodów do opodatkowania, upewniając się, że założenia są spójne z założeniami przyjętymi do innych ocen (np. wartości odzyskiwalnych lub wartości godziwych);
- zapewnić zrozumiałe i przejrzyste ujawnienia w sprawozdaniu finansowym dotyczące osądów i szacunków dokonanych przy ujęciu i wycenie aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego.

Czy nastąpiła utrata wartości aktywów leasingowych?

Wiele jednostek, spośród tych które najbardziej ucierpiały w wyniku pandemii COVID-19, wynajmuje lub dzierżawi aktywa operacyjne, z których korzysta w prowadzeniu swojej działalności gospodarczej. Dotyczy to w szczególności sprzedawców detalicznych, którzy wynajmują powierzchnię dla swoich sklepów czy firm transportowych, które wynajmują samoloty, statki lub tabor kołowy.

W przypadku leasingobiorców, aktywa z tytułu prawa do użytkowania wynikające z umów leasingu podlegają również testom na utratę wartości zgodnie z MSR 36 *Utrata wartości aktywów*. Jest to relatywnie nowy obowiązek, wynikający z wdrożenia MSSF 16 *Leasing* od 1 stycznia 2019 i różni się od obowiązku testowania w zakresie umów rodzących obciążenia sprzed wdrożenia MSSF 16.

Mimo, że testy na utratę wartości aktywów z tytułu prawa do użytkowania są w dużej mierze podobne do testów na utratę wartości innych aktywów niefinansowych* zastosowanie mają dodatkowe wytyczne.

Leasingodawcy zasadniczo stosują MSSF 9 *Instrumenty finansowe* do testowania należności leasingowych pod kątem utraty wartości.

Jednostki mogą napotkać trudności w ustaleniu odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości aktywów leasingowych ze względu na niepewność i inne aspekty, które należy wziąć pod uwagę przy testowaniu tych aktywów pod kątem utraty wartości.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Ocenic czy istnieją jakiekolwiek przesłanki utraty wartości ośrodków wypracowujących środki pieniężne, do których odnosi się składnik aktywów z tytułu prawa do użytkowania;
- Ocenic czy wymogi MSR 36 zostały odpowiednio zastosowane podczas testowania potencjalnej utraty wartości aktywów z tytułu prawa do użytkowania;
- Ocenic czy należy rozpoznać rezerwy na umowy rodzące obciążenia;
- Rozważyć rozszerzenie ujawnień w zakresie analiz wrażliwości i na temat kluczowych założeń i głównych źródeł niepewności szacunków.

Czy można odzyskać aktywa w cyklu przychodów?

Wybuch pandemii COVID-19 niekorzystnie wpłynął na działalność wielu jednostek, ich przychody i cykl ich osiągania. Zapotrzebowanie ze strony klientów mogło spaść, a klienci mogą mieć trudności z zapłatą należnych kwot w uzgodnionym terminie. Jednostki mogą również napotykać trudności w dostarczaniu towarów i usług do klientów - np. z powodu zakłóceń w łańcuchach dostaw lub w wyniku nałożonych ograniczeń dotyczących transportu lub podróży.

Jednostka powinna ocenić czy aktywa związane z cyklem przychodów są odpowiednio wycenione, aby odzwierciedlić powyższe czynniki na dzień sprawozdawczy. Mniejszy popyt na dobra oferowane przez jednostkę lub spadek ich cen może również wpływać na wycenę poziomu zapasów i konieczność ich przeszacowania.

* Zachęcamy do zapoznania się z tekstem źródłowym na [stronie internetowej](#). Treść w języku angielskim.

Może to dotyczyć rozważenia następujących kwestii:

- Czy nastąpiła utrata wartości należności i aktywów kontraktowych?
- Czy zapasy muszą być spisane do wartości netto możliwej do uzyskania?
- Czy skapitalizowane koszty umów można odzyskać?

Szacunki te mogą wymagać znaczącej oceny ze względu na niespotykany większy poziom niepewności.

W wyniku pandemii COVID-19 może być konieczne przeszacowanie i potencjalnie utworzenie odpisu z tytułu utraty wartości aktywów związanych z cyklem przychodów w tym należności, aktywów kontraktowych, zapasów i aktywowanych kosztów umów.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Ocenic zarówno aktywa kontraktowe, jak i należności pod kątem utraty wartości zgodnie z MSSF 9;
- Upewnić się, że szacunki możliwej do uzyskania wartości netto zapasów odzwierciedlają najbardziej aktualne oczekiwania dotyczące cen sprzedaży i przewidywanych kosztów do ukończenia;
- Rozważyć czy okresy amortyzacji aktywowanych kosztów umów wymagają aktualizacji;
- Ocenic aktywowane koszty umów pod kątem utraty wartości, zgodnie z wymogami MSSF 15, biorąc pod uwagę zmiany w oczekiwanej kwocie wynagrodzeń i przewidywanych kosztach dostarczenia towarów lub usług;
- Zapewnić zrozumiałe i odpowiednie ujawnienia w sprawozdaniu finansowym, zawierające informacje na temat osądów i szacunków dokonanych przy wycenie aktywów związanych z przychodami.

W jaki sposób pandemia może wpłynąć na aktywowanie kosztów finansowania zewnętrznego?

Zawirowania gospodarcze wynikające z pandemii COVID-19 mogą prowadzić do zawieszenia projektów inwestycyjnych wynikającego np. ze zmienionych prognoz i planów biznesowych z powodu ograniczeń prawnych czy też problemów z dostępnością pracowników lub dostawami niezbędnych materiałów.

Zgodnie z MSR 23 *Koszty finansowania zewnętrznego*, jednostka aktywuje koszty finansowania zewnętrznego, które można bezpośrednio przypisać do nabycia, budowy lub wytworzenia dostosowywanego składnika aktywów - tj. takiego, który wymaga odpowiednio długiego okresu w celu przygotowania go do zamierzonego sposobu użytkowania lub sprzedaży. [MSR 23.1, 5]

Jeżeli jednostka wstrzymuje działania inwestycyjne dotyczące kwalifikowalnego składnika aktywów (np. inwestycje lub czynności zmierzające do przystosowania danego składnika aktywów do zamierzonej użyteczności) na dłuższy okres, to także zawiesza kapitalizację kosztów finansowania zewnętrznego tego składnika aktywów. [MSR 23.20]

Koszty finansowania zewnętrznego kwalifikujące się do aktywowania odzwierciedlają koszty odsetek obliczone zgodnie z metodą efektywnej stopy procentowej. W związku z tym renegocjacja lub zmiana warunków finansowania zewnętrznego może również wpłynąć na kwotę kwalifikowalnych kosztów finansowania zewnętrznego. [MSR 23.6]

Przerwy w projektach budowlanych i deweloperskich spowodowane wybuchem pandemii COVID-19 mogą prowadzić do zawieszenia aktywowania kosztów finansowania zewnętrznego.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

Zarząd powinien ponownie ocenić czy długoterminowe inwestycje, w których aktywowane są koszty finansowania zewnętrznego, są zawieszone na dłuższy okres z powodu pandemii COVID-19.

Jeżeli koszty finansowania zewnętrznego podlegają jednak aktywowaniu, należy rozważyć, czy kwoty te powinny się zmienić w wyniku modyfikacji warunków umów z tytułu finansowania.

2

Jaki jest kluczowy wpływ w zakresie instrumentów finansowych?

W jaki sposób zaktualizowano prognozy ekonomiczne do pomiaru oczekiwanych strat kredytowych (expected credit losses - ECL)?

MSSF 9 *Instrumenty finansowe* wymaga, aby oczekiwane straty kredytowe (ECL) były ustalane w obiektywnej ważonej prawdopodobieństwem kwocie, z wykorzystaniem racjonalnych i możliwych do potwierdzenia informacji, które są dostępne bez nadmiernych kosztów lub wysiłku na dzień sprawozdawczy. Obejmuje to informacje o przeszłych zdarzeniach, aktualnych warunkach i prognozach warunków ekonomicznych. [MSSF 9.5.5.17]

Ocena ECL wymaga od jednostek rozważenia szeregu możliwych wyników i ich odpowiednich prawdopodobieństw oraz zastosowania osądu przy określaniu, co stanowi racjonalne i możliwe do potwierdzenia informacje wybiegające w przyszłość. [MSSF 9.B5.5.42]

Jednostki mogą uznać ten aspekt za szczególnie trudny w przypadku zdarzeń:

- które nie były wcześniej uwzględniane w procesie planowania i prognozowania; i
- których przyszłe konsekwencje gospodarcze są szczególnie trudne do ustalenia.

Jednostka nie może jednak twierdzić, że racjonalne i możliwe do potwierdzenia informacje są niedostępne

tylko dlatego, że modelowanie jej skutków wydaje się trudne lub wymagałoby większego niż zwykle zakresu możliwych wyników.

Wyzwaniem dla jednostek jest uwzględnienie w swoich pomiarach oczekiwanych strat kredytowych informacji dotyczących przyszłości w zakresie ekonomicznych skutków pandemii COVID-19, które są dostępne bez nadmiernych kosztów i wysiłków na dzień sprawozdawczy.

Pomiary ECL muszą uwzględniać informacje dotyczące przyszłości, które są dostępne bez nadmiernych kosztów i wysiłków na dzień sprawozdawczy. Może to być teraz szczególnie trudne.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

Dokonując pomiaru ECL należy wziąć pod uwagę następujące kwestie:

- czy potrzebne są dodatkowe scenariusze ekonomiczne;
- czy konieczne są korekty wyników modelu oparte na eksperckim osądzie kredytowym;
- czy pomiar odpowiednio uwzględnia typy klientów lub regiony, na które szczególnie duży wpływ ma pandemia COVID-19;
- zmiany w zachowaniach klientów, takie jak większe korzystanie z linii kredytowych i utrzymywanie gotówki;
- wpływ ewentualnej pomocy udzielonej kredytobiorcom przez rząd lub organy regulacyjne; oraz
- wpływ wszelkich planowanych przez jednostkę działań (np. modyfikacja, restrukturyzacja (ang. forbearance), zwiększenie limitów) na oczekiwane przepływy pieniężne.

Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości IAASB opublikowała [wytyczne](#) dotyczące stosowania MSSF 9 w kontekście COVID-19. Treść w języku angielskim.

Jak oceniono ryzyko kredytowe kredytobiorców i innych dłużników?

Ocena ryzyka kredytowego - ryzyka niewypłacalności kredytobiorcy - jest zwykle integralną częścią pomiaru oczekiwanych strat kredytowych (ECL) zgodnie z MSSF 9. Z wyjątkiem niektórych należności handlowych i leasingowych jednostka musi oceniać na każdy dzień sprawozdawczy czy ryzyko kredytowe związane z instrumentem finansowym znacząco wzrosło od momentu początkowego ujęcia. Jeśli tak, wówczas ECL są rozpoznawane przez oczekiwany czas trwania ekspozycji, jeśli nie, wówczas ECL są ograniczone do tych w ciągu następnych 12 miesięcy życia ekspozycji. Jednostka powinna również ocenić, czy nie nastąpiła utrata wartości ekspozycji. [MSSF 9.5.5.3]

Podobnie jak w innych aspektach pomiaru oczekiwanych strat kredytowych, ocena, czy występuje znaczący wzrost ryzyka kredytowego (ang. significant increase in credit risk - SICR) po początkowym ujęciu jest oceną wybiegającą w przyszłość i uwzględnia racjonalne i możliwe do potwierdzenia informacje, które są dostępne bez nadmiernych kosztów lub wysiłków na dzień sprawozdawczy.

Wyzwaniem dla jednostek jest uwzględnienie w ocenie SICR informacji dotyczących przyszłości w zakresie ekonomicznych skutków pandemii COVID-19, które są dostępne bez nadmiernych kosztów lub wysiłków na dzień sprawozdawczy.

Jednostki są zobowiązane do uwzględnienia informacji dotyczących przyszłości, które są dostępne bez nadmiernych kosztów lub wysiłków, przy ocenie czy ryzyko kredytowe związane z instrumentem finansowym znacząco wzrosło. Może to być szczególnie trudne.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

Zarząd powinien rozważyć:

- czy możliwe jest uwzględnienie zmian ryzyka związanego z niewykonaniem zobowiązania wynikających z pandemii COVID-19 w wartościach PD (ang. probability of default) dla indywidualnych ekspozycji na bieżąco;

- włączenie czynników jakościowych do identyfikacji SICR - np. zmiany w zachowaniu klientów lub próśby o odroczenie płatności lub wzrost limitu;
- ocena znacznego wzrostu ryzyka kredytowego (SICR) na zasadzie zbiorowej;
- czy zmiana warunków umownych instrumentu finansowego prowadzi do rozpoznania zysku lub straty w wyniku usunięcia z bilansu, lub zysku lub straty z ponownej wyceny; oraz
- czy pomoc rządowa oznacza zastosowanie ujęcia rachunkowego dotacji zgodnie z MSSF.

Zachęcamy do zapoznania się również ze [Wskazówkami ESMA dotyczącymi wpływu COVID-19 na ECL](#) (treść w języku angielskim).

Czy wartości godziwe aktywów są odpowiednio ustalone?

Pandemia COVID-19 znacząco wpłynęła na rynki finansowe w pierwszych miesiącach 2020 r. Rynki akcji znacząco spadły, a zmienność wzrosła. Rentowności obligacji skarbowych osiągnęły rekordowo niskie wartości, a indeksy swapów ryzyka kredytowego gwałtownie wzrosły, odzwierciedlając obawy związane ze wzrostem niewykonania zobowiązań przez przedsiębiorstwa. W przypadku wielu aktywów i zobowiązań wartości godziwe mogły się znacząco zmienić, odzwierciedlając zmiany w prognozach przepływów pieniężnych, wyższą niepewność i podwyższone ryzyko.

Wartość godziwa jest wyceną rynkową - jest mierzona przy założeniu, że uczestnicy rynku zastosowaliby ją, odzwierciedlając warunki rynkowe na dzień wyceny. Zgodnie z MSSF 13 *Ustalanie wartości godziwej* cena notowana na aktywnym rynku stanowi najbardziej wiarygodny dowód wartości godziwej, i jeśli taki jest dostępny, należy go wykorzystać do ustalenia wartości godziwej. Wykorzystanie informacji uzyskanej z perspektywy czasu (po dniu bilansowym) lub korekta cen, które mogą być postrzegane jako obniżone ceny w dniu wyceny w świetle późniejszych zmian cen rynkowych, jest niedozwolone. [MSSF 13.77, 79]

Przeprowadzenie wyceny, która wykorzystuje znaczące nieobserwowalne dane wejściowe, jest wyzwaniem, szczególnie w czasie niestabilności rynków, niepewności i zmienności perspektyw gospodarczych.

Wartość godziwa składnika aktywów (lub zobowiązania) powinna odzwierciedlać warunki rynkowe na dzień wyceny. Stało się to trudniejsze ze względu na niepewność wpływu ekonomicznego pandemii COVID-19.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Rozważyć czy wycena:
 - odzwierciedla założenia uczestników rynku na podstawie dostępnych informacji i warunków rynkowych na dzień wyceny; i
 - uwzględnia premię za ryzyko, które wynikałoby ze zwiększonej niepewności i innych skutków pandemii COVID-19.
- czy nieobserwowalne dane wejściowe stały się znaczące, co powoduje klasyfikację na poziomie 3 i wymaga dodatkowych ujawnień;
- rozważyć rozszerzenie informacji na temat kluczowych założeń, wrażliwości i głównych źródeł niepewności szacunków.

Jaki jest wpływ na rachunkowość zabezpieczeń?

Turbulencje gospodarcze wynikające z pandemii COVID-19 mogą wpływać na ekspozycję jednostki na ryzyko i sposób zarządzania nim.

Jeżeli jednostka stosuje rachunkowość zabezpieczeń w ramach strategii zarządzania ryzykiem zgodnie z MSR 39 *Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena* lub MSSF 9 *Instrumenty finansowe*, może być konieczne rozważenie, czy:

- kryteria rachunkowości zabezpieczeń zawarte w standardach MSSF są nadal spełnione;
- istnieje nieefektywność zabezpieczenia do ujęcia w wyniku finansowym; oraz
- kapitał z tytułu zabezpieczenia przepływów pieniężnych należy przeklasyfikować do wyniku finansowego.

Pandemia COVID-19 może mieć wpływ na to, kiedy i w jaki sposób jednostka stosuje rachunkowość zabezpieczeń.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Ocenić czy prognozy transakcji wyznaczonych jako pozycje zabezpieczone w zabezpieczeniu przepływów pieniężnych są nadal wysoce prawdopodobne. Jeśli transakcja nie jest wysoce prawdopodobna, rozważyć czy nadal oczekuje się jej wystąpienia;
- Ustalić czy jakiegokolwiek zmiany warunków umownych zabezpieczonego instrumentu finansowego wynikające z pandemii COVID-19 wpływają na kwalifikowalność instrumentu jako pozycji zabezpieczonej;
- Ocenić czy zmiany ryzyka kredytowego instrumentów zabezpieczających i pozycji zabezpieczanych wynikające z pandemii COVID-19 wpływają na ocenę efektywności zabezpieczenia i wycenę nieefektywności zabezpieczenia;
- Ocenić czy straty skumulowane w kapitale z tytułu zabezpieczenia przepływów pieniężnych zostaną odzyskane w przyszłych okresach.

Czy umowa nadal spełnia warunki stosowania wyjątku dotyczącego użytku własnego?

Jednostka może zostać zobowiązana do rozliczenia umowy kupna lub sprzedaży pozycji niefinansowej - np. towary takie jak ropa naftowa lub metale - zgodnie z MSSF dla instrumentów finansowych jako instrumenty pochodne wyceniane w wartości godziwej przez wynik finansowy. [MSSF 9.2.4]

Rachunkowość instrumentów finansowych ma zastosowanie, jeżeli umowa może być rozliczana netto w gotówce lub innym instrumencie finansowym - co obejmuje przypadki, w których pozycja niefinansowa jest łatwo wymierna na środki pieniężne - chyba że zastosowanie ma wyjątek dotyczący użytku własnego. [MSR 32.8, MSSF 9.2.4]

Zawirowania gospodarcze wynikające z pandemii COVID-19 mogą oznaczać, że niektóre z tych umów nie kwalifikują się już do tego wyjątku.

Pandemia COVID-19 może mieć wpływ na to, kiedy jednostka powinna rozliczać kontrakt towarowy jako instrument pochodny.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

Ponownie ocenić czy rachunkowość instrumentów pochodnych może być konieczna - tj. nie ma już zastosowania stosowanie wyjątku na użytek własny - w przypadku umów sprzedaży i zakupu z powodu:

- spadku oczekiwanej sprzedaży, zakupów lub użytkowania;
- oczekiwanego rozliczenia netto wynikającego z zakłóceń łańcucha dostaw; lub
- rzeczywistych przypadków rozliczenia netto.

Czy kredytobiorcy rozważyli wpływ zmiany warunków zobowiązań na ich ujęcie rachunkowe?

Zakłócenia gospodarcze wynikające z pandemii COVID-19 spowodowały obciążenia finansowe dla wielu kredytobiorców. Dlatego mogą zwrócić się do kredytodawców z prośbą o przyznanie ulg w bieżących warunkach zaciągniętych kredytów - np. złagodzenie kowenantów, opóźnienie spłaty odsetek lub kwoty głównej lub obniżenie stopy procentowej. Rząd może również zachęcać banki do przyznania ulg określonym rodzajom klientów. Podczas renegotiacji warunków zadłużenia kredytobiorcy będą musieli dokładnie przeanalizować te ustalenia, aby ustalić odpowiednie ujęcie księgowe.

Jeżeli kredytobiorcy otrzymali ulgi dotyczące warunków zaciągniętych zobowiązań, powinni ocenić sposób ich ujęcia rachunkowego - standardy mogą wymagać ujęcia księgowego, które różni się od tego stosowanego w okresie przed otrzymaniem ulg.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

Zarząd powinien rozważyć:

- czy nastąpiły jakiegokolwiek zmiany warunków zobowiązania finansowego, a jeśli tak, to czy zmiany te są znaczące;
- jeżeli wyemitowano instrumenty kapitałowe w celu uregulowania całości lub części zobowiązania finansowego, czy wartość godziwą tych instrumentów kapitałowych można wiarygodnie wycenić; oraz

- jeżeli instrument kapitałowy został wyemitowany w celu uregulowania części zobowiązania finansowego, to czy część wynagrodzenia dotyczy modyfikacji warunków umowy dotyczącej zobowiązania jeszcze nie uregulowanego.

Jaki jest wpływ na oczekiwane straty kredytowe z tytułu należności handlowych?

MSSF 9 wprowadził zmiany w sposobie obliczenia rezerw na nieściągalne długi dotyczące należności handlowych. Wcześniej jednostki tworzyły rezerwę w momencie faktycznego wystąpienia straty. Zgodnie z MSSF 9 jednostki są zobowiązane do ujęcia przewidywanej straty w dniu, w którym nastąpi sprzedaż - i korygowania swojego szacunku co do tej straty do czasu otrzymania zapłaty. Koncepcja oczekiwanych strat kredytowych (ang. ECL) oznacza, że jednostki muszą sprawdzić, w jaki sposób obecne i przyszłe warunki gospodarcze mogą wpływać na wysokość oczekiwanych strat z tytułu materializacji ryzyka kredytowego (tzn. niezapłacenia należności przez klienta-dłużnika w przyszłości). Straty kredytowe to nie tylko problem dla banków.

ECL dla należności z tytułu dostaw i usług mogą być szacowane przy zastosowaniu modelu ogólnego lub modelu uproszczonego. W niniejszej publikacji rozważamy kwestie szczególnie istotne dla modelu uproszczonego, w którym ECL są mierzone w kwocie równej ECL w całym okresie życia. Aby zobaczyć jak stosuje się ogólny model, rekomendujemy zapoznanie się z artykułami dostępnymi na stronach internetowych:

- [W jaki sposób zaktualizowano prognozy ekonomiczne do pomiaru oczekiwanych strat kredytowych?](#) (treść w języku angielskim)
- [W jaki sposób ponownie oceniono ryzyko kredytowe kredytobiorców i innych dłużników?](#) (treść w języku angielskim)

Jednostki korzystające z uproszczonego modelu często stosują macierze oparte na danych historycznych. Macierze te muszą być dostosowane, aby uwzględnić racjonalne i możliwe do potwierdzenia informacje, które są dostępne na dzień sprawozdawczy, w tym wpływ pandemii COVID-19. Może to obejmować dodatkowe scenariusze oraz wymagać oceny wpływu rządowych programów antykrzysowych.

Ponadto niektóre założenia zastosowane w oszacowaniu ECL - np. na temat segmentacji portfela lub efektywnej stopy procentowej dla dyskontowania oczekiwanych przyszłych przepływów pieniężnych, jeżeli kwestia wartości pieniądza w czasie jest istotna z uwagi na rodzaj prowadzonej działalności – mogą nie być już odpowiednie i mogą wymagać korekty.

Jednostki będą musiały zaktualizować modele rezerw, aby odzwierciedlić zwiększone straty kredytowe wynikające z pandemii COVID-19.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

Podczas pomiaru ECL dla należności handlowych Zarząd powinien:

- ocenić jak uwzględnić informacje dotyczące przyszłości w zakresie skutków pandemii COVID-19;
- rozważyć czy segmentacja zastosowana do pomiaru ECL we właściwy sposób uwzględnia różne typy klientów lub regionów, których w różnym stopniu dotyczą ekonomiczne skutki pandemii COVID-19;
- ocenić czy należność z tytułu dostaw i usług została zmodyfikowana, a jeśli tak, to czy nadal właściwe jest stosowanie zerowej stopy dyskontowej; oraz
- rozważyć jak uwzględnić wpływ ubezpieczenia należności handlowych (kredytu kupieckiego) i wsparcia rządowego.

3

Jakie są istotne kwestie związane z kontynuacją działalności?

Jakie są istotne kwestie związane z kontynuacją działalności?

Pandemia COVID-19 spowodowała znaczący wzrost niepewności ekonomicznej i pogorszenie warunków dla niektórych jednostek. Zarząd powinien ocenić czy zdarzenia te, okoliczności lub warunki, indywidualnie lub łącznie mogą budzić poważne wątpliwości co do zdolności jednostki do kontynuacji działalności lub, w skrajnych przypadkach, czy założenie kontynuacji działalności jest nadal odpowiednie jako podstawa sporządzenia sprawozdania finansowego. Niezależnie od faktu, że przedsiębiorstwa działające w różnych sektorach mogą odczuwać gospodarcze skutki pandemii w różnym stopniu, wszystkie jednostki powinny rozważyć potencjalne konsekwencje pandemii do oceny swojej zdolności do kontynuacji działalności.

Wpływ pandemii na ocenę zdolności jednostki do kontynuacji działalności może się znacznie różnić w zależności od sektora, przy czym podmioty z sektorów o wysokiej ekspozycji, w szczególności z branży turystycznej, hotelarskiej, rozrywkowej, sportowej, które odnotowują spadek popytu, spadek sprzedaży oraz presję na ceny i marże lub zawiesiły swoją działalność, bardziej odczuwają skutki pandemii niż pozostałe. Ponadto wpływ pandemii na różne przedsiębiorstwa może zmieniać się wraz z upływem czasu. Przykładowo wpływ na sektory takie jak motoryzacja może wzrosnąć, jeśli klienci odrocą duże zakupy do czasu zmniejszenia się poziomu niepewności.

Obecne warunki, zdarzenia i okoliczności mogą mieć znaczący wpływ na zdolność jednostki do kontynuacji działalności.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

Oceniając zdolność jednostki do kontynuacji działalności, zarząd powinien:

- zaktualizować prognozy i analizy wrażliwości w stopniu, jaki uzna za właściwy, biorąc pod uwagę zidentyfikowane czynniki ryzyka i różne możliwe scenariusze. Ważne jest, aby wziąć pod uwagę scenariusze negatywne;
- ocenić prognozowane spełnienie warunków umów w różnych scenariuszach;
- ocenić swoje plany przeciwdziałania zdarzeniom, warunkom i okolicznościom, które mogą budzić poważne wątpliwości co do zdolności jednostki do kontynuacji działalności, w tym w szczególności kwestii związanych z dostępnością źródeł finansowania. Zarząd jednostki powinien ponadto ocenić, czy plany te są wykonalne i realne.

Więcej wskazówek dotyczących oceny wpływu skutków pandemii COVID-19 na kontynuację działalności w naszej publikacji [Pandemia COVID-19. Skutki dla sprawozdań finansowych za 2019. Perspektywa Komitetów Audytu.](#)

4

Jak należy ująć pomoc rządową?

Czy dotacje rządowe są ujęte we właściwym okresie i odpowiednio wyliczone?

Rządy reagują na skutki pandemii COVID-19, wdrażając różnorodne rozwiązania w celu zapewnienia pomocy przedsiębiorstwom i stymulowania gospodarki. Pomoc rządowa, która spełnia księgową definicję dotacji rządowej powinna być ujmowana zgodnie z wymogami MSR 20 *Dotacje rządowe oraz ujawnianie informacji na temat pomocy rządowej*.

Jednostki powinny ocenić całą możliwą do otrzymania pomoc rządową, jaką mogą i planują otrzymać, aby ustalić odpowiednie ujęcie księgowe. Ocenie podlegać powinny m.in. następujące kwestie:

- Czy pomoc odpowiada definicji dotacji rządowej?
- Kiedy należy ująć i przez jaki okres rozliczać dotację?
- Jak należy mierzyć i zaprezentować dotację w sprawozdaniu finansowym?

Jednostki, które wcześniej nie otrzymywały dotacji rządowych, mogą potrzebować opracowania nowych zasad (polityk) rachunkowości. Ujęcie nowo wdrożonych programów rządowych może także wymagać znaczącego osądu.

Ujęcie księgowe rządowych programów wsparcia może wymagać dokonania znaczących osądów oraz aktualizacji polityk rachunkowości.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Monitorować działania i przepisy prawa, aby zidentyfikować wszelką pomoc, która może spełniać definicję dotacji rządowej;
- Opracować zasady rachunkowości dotyczące ujmowania dotacji rządowych;
- Rozważyć rozszerzenie zakresu ujawnień na temat zasad rachunkowości dotyczących dotacji rządowych oraz wpływu dotacji i innej pomocy na sprawozdanie finansowe. [MSR 20.39]

W jaki sposób jednostki powinny ujmować różne formy pomocy rządowej?

Rząd polski, podobnie jak rządy innych krajów, wprowadził wiele instrumentów pomocowych, w tym m.in. ułatwienia w możliwości korzystania z ulg podatkowych, dłuższy okres wykorzystania strat podatkowych, czy też subwencje udzielane przez Polski Fundusz Rozwoju (PFR), które mogą zostać – pod warunkiem spełnienia określonych warunków – częściowo umorzone (do wysokości 75% otrzymanych środków).

Zgodnie ze standardami MSSF ujmowanie pomocy rządowej zależy od charakteru pomocy. Wymagania standardów różnią się znacznie co do momentu oraz sposobu ujęcia tej pomocy. Jednostki powinny zatem określić, który konkretny standard ma zastosowanie, aby ustalić odpowiednie ujęcie.

Ujmowanie pomocy rządowej będzie się znacznie różnić w zależności od jej charakteru i rodzaju - np. czy jest to dotacja, pożyczka, ulga podatkowa czy gwarancja. Kluczowe będzie określenie szczegółowych wymogów rachunkowych, które mają zastosowanie.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Przygotować wykaz wszystkich form pomocy rządowej, którą jednostka otrzymała lub spodziewa się otrzymać;
- Ustalić, który standard MSSF będzie miał zastosowanie do danej formy pomocy rządowej, zwracając uwagę, że w przypadku niektórych transakcji więcej niż jeden standard może mieć zastosowanie;
- Opracować odpowiednie zasady rachunkowości, określając moment i sposób ujęcia pomocy rządowej, uwzględniając fakt, że data ujęcia może być różna dla różnych form pomocy rządowej;
- Zapewnić ujawnienia zgodnie z wymogami mających zastosowanie standardów;
- Rozważyć potrzebę nadrzędnego ujawnienia w sprawozdaniu finansowym informacji na temat korzystania przez jednostkę z pomocy rządowej i wpływu rozwiązań przyjętych przez rząd w ocenie kontynuacji działalności.

5

Czy wszystkie zobowiązania są ujęte i właściwie zaprezentowane?

Czy pandemia COVID-19 spowodowała, że zobowiązanie stało się nieuniknione lub umowa przyniesie straty?

Pandemia COVID-19 niekorzystnie wpłynęła na wiele firm - na ich procesy produkcyjne, łańcuchy dostaw czy zasoby pracowników. Niektóre istniejące umowy kupna lub sprzedaży mogą stać się umowami przynoszącymi stratę („umowy rodzące obciążenia”) i wymagać utworzenia odpowiednich rezerw pokrywających te straty. Ponadto, niektóre jednostki mogą mieć trudności z wypełnianiem zobowiązań prawnych lub umownych i mogą podlegać sankcjom na przykład za opóźnienia lub niewykonanie zgodnie z umową – co również może skutkować potrzebą utworzenia rezerwy związanej z ewentualnymi przyszłymi płatnościami z tytułu kar umownych lub odszkodowań.

Rezerwę tworzy się tylko w odniesieniu do istniejącego obecnego obowiązku – nie tworzy się rezerwy na przyszłe straty operacyjne.

Jeżeli skutki pandemii COVID-19 powodują powstanie zobowiązania lub umowa staje się umową rodzącą obciążenia, która przyniesie straty, jednostka powinna utworzyć rezerwę.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Rozważyć czy w wyniku pandemii COVID-19 należy rozpoznać zobowiązania, które spowodują wpływ zasobów;
- Przejrzeć klauzule dotyczące rozwiązywania/wypowiedzenia kluczowych umów kupna i sprzedaży w celu ustalenia czy koszt wyjścia z umowy jest niższy niż koszt jej wypełnienia. Rozważyć czy wystąpienie pandemii COVID-19 objęte jest umową klauzulą siły wyższej;
- Zaktualizować prognozy kosztów i korzyści dla umów rodzących obciążenia. Upewnić się, że założenia są zgodne z prognozami dokonanymi dla innych celów na przykład dla celów utraty wartości. Sprawdzić czy zmieniła się stopa wolna od ryzyka stosowana do dyskontowania rezerw;
- Należy pamiętać, iż test na utratę wartości wykonywany jest zanim rezerwa na umowę rodzącą obciążenia zostanie utworzona;
- Zapewnić zrozumiałe i przejrzyste ujawnienia w sprawozdaniu finansowym na temat osądów i szacunków dokonanych przy ujmowaniu i wycenie rezerw.

Kiedy powinno się rozpoznać rezerwę na restrukturyzację?

Zarząd może rozważać zmniejszenie lub zaniechanie określonej działalności lub odwrotnie, niektóre firmy mogą planować wykorzystanie nowych okazji biznesowych. Okoliczności te mogą prowadzić do restrukturyzacji działalności.

Same plany biznesowe niekoniecznie bezpośrednio skutkują koniecznością utworzenia rezerwy na restrukturyzację. Jest ona ujmowana tylko wtedy, gdy spełnione zostały warunki określone w standardzie i tylko na tzw. koszty kwalifikowalne.

Jeżeli jednostka planuje restrukturyzację w odpowiedzi na pandemię COVID-19, wówczas ujmuje rezerwę na restrukturyzację tylko wtedy, gdy spełnione zostały określone warunki.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Monitorować działania rządu i rozważyć wszelką dostępną pomoc rządową przy określaniu potrzeby restrukturyzacji;
- Ocenic czy plan (lub potrzeba planu) restrukturyzacji powoduje utratę wartości aktywów i w razie potrzeby przeprowadzić test na utratę wartości*, zgodnie z zasadami przedstawionymi w pierwszej części publikacji;
- Upewnić się, że istnieje formalny szczegółowy plan restrukturyzacji oraz że osoby, których plan dotyczy, mają uzasadnione oczekiwanie, że zostanie on zrealizowany, zanim rezerwa na restrukturyzację zostanie ujęta;
- Upewnić się, że rezerwa na restrukturyzację nie obejmuje kosztów związanych z bieżącą działalnością firmy, chyba że dotyczą one umów rodzących obciążenia;
- Zapewnić zrozumiałe i przejrzyste ujawnienia dotyczące charakteru rezerwy na restrukturyzację, oczekiwanego terminu wszelkich wynikających z niej wpływów korzyści ekonomicznych i związanych z nią niepewności. [MSR 1.98 (b), 125, 37,85 (a) - (b)]

W jaki sposób pandemia COVID-19 wpływa na klasyfikację długu?

Znaczące pogorszenie wyników operacyjnych i sytuacji finansowej jednostek wynikające z pandemii COVID-19 może powodować naruszenie warunków umów kredytowych lub uruchomić specyficzne klauzule umowne. Mogą one powodować, że wynikające z tych umów zadłużenie będzie musiało zostać spłacone na żądanie wierzyciela przed umownym terminem zapadalności, co może wymagać klasyfikacji zobowiązań jako krótko-, a nie długoterminowego na dzień bilansowy.

Gdy umowy kredytowe zawierają specyficzne klauzule umowne - np. klauzule „istotnej niekorzystnej zmiany” - jednostki muszą dokonać oceny, czy te specyficzne klauzule zostały naruszone.

Nawet jeśli do dnia bilansowego nie dojdzie do ich naruszenia, spółki będą musiały ocenić swoją zdolność do zachowania zgodności z klauzulami dotyczącymi zadłużenia, aby zdecydować, czy należy je renegocjować.

* Zachęcamy do zapoznania się z tekstem źródłowym na [stronie internetowej](#). Treść w języku angielskim.

Obecne warunki wynikające z pandemii COVID-19 mogą powodować naruszenia klauzul umownych dotyczących zobowiązań lub klauzul istotnych niekorzystnych zmian. Takie naruszenia mogą spowodować, że dług zostanie zaklasyfikowany jako zobowiązanie krótkoterminowe.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

Aby ocenić czy zobowiązanie z tytułu kredytu należy zaklasyfikować jako krótko czy długoterminowe na dzień bilansowy, zarząd powinien:

- Przejrzeć klauzule w umowach finansowania i ocenić czy doszło do naruszenia lub naruszenie może wystąpić na dzień bilansowy;
- Ocenić czy konieczne jest uzyskanie od pożyczkodawcy zgody na odstąpienie od tych warunków (ang. tzw. waiver) lub okresu karencji, jeśli nastąpiło naruszenie;
- Ocenić zdolność jednostki do zapewnienia zgodności z klauzulami i rozważyć czy konieczna jest renegotiacja klauzul umownych z kredytodawcami;
- Zapewnić ujawnienia zgodnie z wymogami standardów.

6

Jaki jest wpływ na świadczenia pracownicze?

Czy nastąpiły zmiany świadczeń pracowniczych i obowiązków pracodawcy?

W odpowiedzi na znaczące pogorszenie warunków ekonomicznych i zwiększoną niepewność w wyniku pandemii COVID-19 jednostki mogą wprowadzać zmiany do istniejących lub nowe polityki wynagrodzeń. Implikacje księgowe tych zmian zgodnie ze standardami MSSF, w tym wszelkie plany dotyczące zwolnień pracowniczych, wymagają starannego rozważenia.

Pandemia może również wpłynąć na sposób, w jaki jednostka:

- ustala świadczenia pracownicze - np. aktualizacji mogą wymagać wyceny aktuarialne zobowiązań z tytułu określonych świadczeń; oraz
- ujmuje koszty płatności w formie akcji - np. szacunki zastosowane w celu ich ujęcia mogą wymagać uaktualnienia i rozważenia konsekwencji wszelkich modyfikacji w zakresie tych programów.

Zmienność rynkowa i zmiany zasad wynagradzania mogą mieć wpływ na to jak jednostka szacuje i ustala świadczenia pracownicze oraz ujmuje koszty płatności w formie akcji.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Zastanowić się nad odpowiednim ujęciem księgowym nowych programów dotyczących świadczeń pracowniczych - np. nowe zasady wynagrodzeń;
- Ocenić kiedy rozpoznać koszt i odpowiadające mu zobowiązanie dotyczące świadczenia z tytułu rozwiązania stosunku pracy;
- Zaktualizować szacunki, w tym założenia aktuarialne stosowane do wyceny świadczeń pracowniczych;
- Przygotowując śródroczne sprawozdania finansowe, należy wziąć pod uwagę potrzebę aktualizacji wycen aktuarialnych;
- W przypadku otrzymania raportów aktuarialnych uzyskanych przed datą bilansową, rozważyć jak powinny zostać uwzględnione istotne zdarzenia, które wystąpiły pomiędzy datą wyceny a datą bilansową;
- Zaktualizować oczekiwaną liczbę akcji, które zostaną przyznane za zrealizowanie warunków nierynkowych w programach dotyczących płatności w formie akcji;
- Ocenić czy modyfikacje programów płatności w formie akcji są niekorzystne czy korzystne.

7

Jaki jest wpływ na rachunkowość przychodów?

Czy umowy z klientami są nadal wykonalne?

Skutki pandemii COVID-19 mogą negatywnie wpływać na możliwości i zdolność jednostek oraz ich klientów do przestrzegania warunków zawartych umów. Może to wpłynąć na moment, w którym rozpoznawane są przychody oraz ich wysokość lub na to, czy przychody są w ogóle rozpoznawane.

Jednostki mogą rozważyć m.in. następujące kwestie:

- Klienci mogą mieć trudności z wywiązaniem się ze swoich zobowiązań umownych. Czy to oznacza, że jednostki powinny zaprzestać rozpoznawanie przychodów z istniejących umów i nie rozpoznawać przychodów z nowych umów?
- Dotychczasowe prawa do zapłaty za wykonanie mogą być niewykonalne na przykład z powodu przywołania siły wyższej lub podobnych klauzul. Czy ma to skutki dla ujmowania przychodów w miarę upływu czasu?
- Jednostki i ich klienci mogą starać się zmienić warunki istniejących umów, aby odpowiedzieć na wpływ pandemii COVID-19 na ich działalność. Jak jednostki powinny uwzględnić te zmiany umowne?

Ustalenie czy prawa i obowiązki są wykonalne, może wymagać znaczącego osądu i ponownej oceny. Ponieważ okoliczności mogą się cały czas zmieniać, jednostki powinny monitorować na bieżąco wykonalność warunków umownych.

Niepewność co do tego czy prawa i obowiązki wynikające z umów z klientami pozostają wykonalne, może wpłynąć na moment ujęcia i kwotę przychodów do rozpoznania.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Rozważyć czy umowy spełniają etap 1 modelu „pięciu kroków” ujętego w MSSF 15 - tzn. czy umowy spełniają kryterium istnienia;
- Jeżeli przychody są ujmowane w czasie zgodnie z paragrafem 35 (c) MSSF 15 (tzn. *kiedy w wyniku wykonania świadczenia przez jednostkę nie powstaje składnik aktywów o alternatywnym zastosowaniu dla jednostki, a jednostce przysługuje prawo do zapłaty*), należy ustalić, czy prawa do zapłaty za dotychczas wykonane świadczenie pozostają nadal wykonalne (egzekwowalne);
- Ocenic, czy istniejące umowy zostały zmodyfikowane i uwzględnić te modyfikacje (jeżeli wystąpiły) po ich zatwierdzeniu;
- Ujawnić w sprawozdaniu finansowym znaczące osądy i zmiany osądów dokonane w ramach stosowania MSSF 15.

Czy szacunki dotyczące przychodów są aktualne?

Zgodnie z MSSF 15 *Przychody z umów z klientami* ustalenie momentu ujęcia i kwoty przychodów, które mają zostać rozpoznane często wymaga od jednostki szacunków i osądu. Pandemia COVID-19 zakłóciła działalność wielu branż i spowodowała niepewność, która może na te szacunki znacząco wpływać.

Jednostki powinny rozważyć następujące kwestie:

- Czy w celu zwiększenia popytu klienci otrzymują nowe zachęty, które w efekcie zmniejszą szacowaną oczekiwaną kwotę przychodów?
- Czy w przypadku umów zawierających wynagrodzenie zmienne występują zmiany w szacowanej kwocie przychodów?
- Czy oszacowane indywidualne ceny sprzedaży wymagają aktualizacji w przypadku nowych umów?

- Dla przychodów, które są ujmowane w czasie, czy szacowany stopień spełnienia zobowiązania do wykonania świadczenia jest zgodny z najnowszymi oczekiwaniami?

Jednostki powinny zaktualizować szacunki, aby odzwierciedlić obecne otoczenie i może to wymagać znaczącej oceny.

Szacunki przychodów muszą zostać zaktualizowane, aby odzwierciedlić najnowsze oczekiwania, które mogą wpływać na moment ujęcia i wysokość rozpoznanych przychodów.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Ocenic czy umowy zawierają zmienne wynagrodzenie - np. zachęty dla klientów lub kary dla klientów za opóźnione działanie;
- Zaktualizować szacunki dotyczące zmiennego wynagrodzenia, w tym ograniczenia;
- Ocenic czy oszacowane indywidualne ceny sprzedaży wymagają aktualizacji;
- Gdy przychody są ujmowane w miarę upływu czasu przy użyciu metody opartej na nakładach, ocenic czy stopień spełnienia zobowiązania do wykonania świadczenia odzwierciedla najnowsze całkowite oczekiwane nakłady;
- Ujawnić w sprawozdaniu finansowym informacje o metodach, danych wejściowych i założeniach zastosowanych do oszacowania wynagrodzenia zmiennego i indywidualnych cen sprzedaży.

Jak jednostki powinny ujmować wpływy z tytułu ubezpieczenia?

Niektóre jednostki mogą posiadać ochronę ubezpieczeniową od strat spowodowanych wybuchem pandemii COVID-19 na przykład za przerwy w działalności lub roszczenia stron trzecich, w tym kary za niewykonanie, opóźnienie w dostawie lub anulowanie.

Dla wielu jednostek ujmowanie wpływów z tytułu ubezpieczenia jest nowym obszarem. W wielu przypadkach kluczowym pytaniem jest, kiedy ująć

oczekiwane wpływy z umowy ubezpieczeniowej. Aby to ustalić, jednostka powinna wziąć pod uwagę charakter i czas zdarzenia ubezpieczeniowego.

Ujmowanie wpływów z tytułu ubezpieczenia związanych ze stratami wywołanymi wybuchem pandemii COVID-19 zależy od charakteru i czasu zdarzenia ubezpieczeniowego.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Przejrzeć warunki umów ubezpieczenia i, w razie potrzeby, z udziałem doradców prawnych, określić uprawnienia do dochodzenia roszczeń z tytułu umów ubezpieczenia od strat spowodowanych wybuchem pandemii;
- Ocenic czy jakkolwiek przerwa w działalności gospodarczej stanowi przesłankę utraty wartości aktywów*, i w razie potrzeby przeprowadzić test na utratę wartości;
- Ująć zwrot jako odrębny składnik aktywów tylko wtedy, gdy jest praktycznie pewne, że jednostka go otrzyma;
- Ująć należność tylko wtedy, gdy istnieje bezwarunkowe prawo do otrzymania rekompensaty za zakłócenie działalności.

* Zachęcamy do zapoznania się z tekstem źródłowym na [stronie internetowej](#). Treść w języku angielskim.

8

Czy wystąpiły zmiany w umowach leasingowych?

Jak ująć ulgi w zakresie czynszu?

Ze względu na wpływ pandemii COVID-19 na warunki handlowe, wielu najemców szuka ulg w czynszu od leasingodawców. Ulgi te mogą przybrać formę jednorazowego obniżenia czynszu, obniżenia na określony czas lub zmiany charakteru czynszu - np. zmianę stałych opłat na zmienne. Wielu sprzedawców detalicznych dąży do obniżenia czynszu za wynajmowane nieruchomości - podobne kwestie mogą pojawić się także w przypadku innych umów najmu.

Skutki księgowe uzgodnionej zmiany czynszu mogą być bardzo różne w zależności od tego, czy zmiana była przewidziana w pierwotnej umowie najmu:

- jeśli ulga w czynszu nie była przewidziana w pierwotnej umowie, zmiana będzie często oznaczać modyfikację leasingu, wymagającą od leasingobiorcy ponownej wyceny aktywów i zobowiązań z tytułu leasingu, a leasingodawca skoryguje przychody z leasingu operacyjnego przez pozostały okres leasingu; ale
- zastosowanie istniejącego mechanizmu umownego do korekty czynszu może stanowić zmienną opłatę leasingową, skutkującą korektą przychodów / kosztów z tytułu leasingu w okresie, w którym powstaje.

Inne kwestie mogą mieć zastosowanie, jeśli leasingobiorca nie wywiąże się z umowy leasingu lub rząd przyjmie rozwiązania w celu zapewnienia pomocy leasingodawcom lub leasingobiorcom.

Konieczne może być zastosowanie znaczącego osądu w celu ustalenia jak rozliczać ulgi dotyczące wynajmu nieruchomości i innych umów leasingowych.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Przejrzeć istniejące umowy leasingowe, aby ustalić, czy zawierają klauzule dotyczące korekty czynszu, które mogą zostać uruchomione w obecnych warunkach;
- Opracować proces zgłaszania ulg dotyczących czynszu do działu finansowego w momencie gdy zostały wynegocjowane i uzgodnione;
- Zidentyfikować i udokumentować kluczowe osądy - np. przy ocenie charakteru ulgi oraz, w stosownych przypadkach, przy ustalaniu skorygowanej stopy dyskontowej;
- Rozważenie szerszego ujawnienia informacji na temat księgowego wpływu ulgi w czynszu w sprawozdaniu finansowym.

W związku z pandemią COVID-19 w dniu 28 maja 2020 r. Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (ang. IAASB) zmieniła MSSF 16, pozwalając leasingobiorcom nie traktować uzyskanego zwolnienia z czynszu jako zmiany umowy leasingowej, pod warunkiem, że zwolnienie to jest bezpośrednią konsekwencją pandemii i spełnione są określone kryteria. Jednostka, która skorzysta z tego zwolnienia zagwarantowanego w zmienionym standardzie, ujawnia ten fakt w sprawozdaniu finansowym. Zmiana standardu ma zastosowanie do okresów rozpoczynających się 1 czerwca 2020 roku lub później z możliwością wcześniejszego zastosowania*. Zmiana nie została jeszcze zatwierdzona przez Unię Europejską.

Czy zmieniły się oczekiwania dotyczące przedłużenia, rozwiązania lub opcji zakupu?

W odpowiedzi na niepewność spowodowaną pandemią COVID-19 jednostki podejmują decyzje biznesowe, które wpływają na umowy leasingowe. W rezultacie, umowy zawierające klauzule odnowienia i rozwiązania mogą wymagać ponownej oceny w celu ustalenia,

czy nastąpiła zmiana okresu leasingu. Wszelkie zmiany okresu leasingu mogą mieć znaczący wpływ na wartość bilansową aktywów i zobowiązań z tytułu leasingu.

Ponadto umowy leasingu z opcjami zakupu mogą wymagać ponownej oceny, jeżeli leasingobiorca początkowo stwierdził, że można z wystarczającą pewnością założyć, że skorzysta z opcji zakupu.

Ponowna wycena aktywów i zobowiązań z tytułu leasingu może być konieczna z powodu zmian bodźców ekonomicznych do korzystania z opcji przewidzianych w umowach leasingowych.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Rozważyć czy zdarzenia i okoliczności związane z pandemią COVID-19 spowodowały konieczność ponownej oceny opcji przedłużenia, rozwiązania lub zakupu;
- Rozważyć wpływ wszelkich zmian bodźców ekonomicznych na to, czy jednostka ma wystarczającą pewność, że skorzysta z takich opcji;
- Zapewnić zrozumiałe i przejrzyste ujawnienia w sprawozdaniu finansowym dotyczące osądów i szacunków dokonanych w ramach ponownej oceny opcji i warunków leasingu.

* Więcej informacji w tym zakresie znajdują Państwo w tekście źródłowym, dostępnym na [stronie internetowej](#). Treść w języku angielskim.

9

Jaki jest wpływ na ubezpieczycieli?

Jakie są konsekwencje księgowe dla ubezpieczycieli?

Pandemia COVID-19 wpływa na firmy ubezpieczeniowe na wiele sposobów. Poza aspektami związanymi z klientami i działalnością operacyjną, niestabilne rynki wpłynęły na portfele inwestycyjne. Rynki akcji straciły na wartości, rentowność obligacji jest na rekordowo niskim poziomie, a rosnące indeksy swapów ryzyka kredytowego wskazują na obawy związane ze wzrostem niewykonania zobowiązań. Może to mieć znaczący wpływ na bilanse ubezpieczycieli i ich wskaźniki kapitałowe.

Implikacje dla rezerw ubezpieczeniowych będą różne w zależności od specyficznych rodzajów zapewnianej ochrony oraz zasad rachunkowości stosowanych zgodnie z MSSF 4 *Umowy ubezpieczeniowe*. Ubezpieczyciele powinni ocenić wpływ na zobowiązania z tytułu zgłoszonych roszczeń oraz zaistniałych, ale niezgłoszonych roszczeń. Powinny również ocenić wszelkie skutki uboczne dla założeń dotyczących odzysków reasekuracyjnych, przyszłych roszczeń i ujawnień.

Ubezpieczyciele powinni ocenić możliwą utratę wartości portfeli inwestycyjnych i wpływ COVID-19 na rezerwy ubezpieczeniowe, łącznie z testem wystarczalności zobowiązań.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

- Ocenić skutki w oparciu o zasady rachunkowości stosowane zgodnie z MSSF 4 i ocenić wpływ na założenia dotyczące wyceny zobowiązań z tytułu zgłoszonych roszczeń, zaistniałych, ale niezgłoszonych roszczeń, przyszłych roszczeń i odzysków reasekuracyjnych;

- Upewnić się, że test wystarczalności zobowiązań (w tym możliwość odzyskania DAC) opiera się na bieżących szacunkach przyszłych przepływów pieniężnych i ocenić, czy jakkolwiek deficyt powinien zostać rozpoznany w rachunku zysków i strat;
- Ocenić czy wystąpił znaczący lub przedłużający się spadek wartości godziwej w przypadku inwestycji kapitałowych ujętych jako dostępne do sprzedaży;
- Ocenić czy wystąpiło zdarzenie powodujące stratę, które wpływa na szacowane przyszłe przepływy pieniężne instrumentów dłużnych i czy rozpoznać odpis z tytułu utraty ich wartości;
- Rozważyć szersze ujawnienie informacji na temat zarządzania ryzykiem pandemicznym, kluczowych założeń demograficznych i rynkowych, wrażliwości założeń, głównych źródeł niepewności szacunków oraz ryzyka płynności, ryzyka rynkowego i kredytowego;
- Rozważyć ujawnienia dotyczące wymogów kapitałowych, zwłaszcza gdy istnieją obawy dotyczące pozycji kapitałowej względem wymogów regulacyjnych i rozważyć implikacje dla warunków umów finansowania.

Dalsze spostrzeżenia liderów KPMG specjalizujących się w Ubezpieczeniach znajdują Państwo na stronie: [Implikacje COVID-19 dla ubezpieczycieli](#) (treść w języku angielskim).

10

Czy COVID-19 jest zdarzeniem korygującym czy niekorygującym?

Jak jednostki powinny oceniać zdarzenia po dacie bilansowej?

W zależności od daty raportowania skutki pandemii COVID-19 mogą być zdarzeniami korygującymi lub niekorygującymi.

Zgodnie z MSR 10 *Zdarzenia następujące po dniu bilansowym*, zdarzenia, zarówno korzystne, jak i niekorzystne, które występują między dniem bilansowym a datą zatwierdzenia sprawozdania finansowego do publikacji, wymagają ujawnienia lub mogą mieć wpływ na ujęcie i wycenę w sprawozdaniu finansowym.

MSR 10 identyfikuje następujące rodzaje zdarzeń:

Zdarzenia po dniu bilansowym	Definicja	Wpływ na sprawozdanie finansowe
Zdarzenia korygujące	Te, które dostarczają dowodów co do warunków, które istniały na dzień sprawozdawczy	Kwoty ujęte w sprawozdaniu finansowym wymagają aktualizacji/korekty
Zdarzenia niekorygujące	Wskazujące na warunki, które zaistniały po dniu sprawozdawczym	Wymóg ujawnienia charakteru zdarzenia i oszacowanie jego skutków finansowych lub oświadczenie, że takiego szacunku nie można dokonać

Jednostki powinny ocenić wszystkie zdarzenia, które miały miejsce po zakończeniu okresu sprawozdawczego i ocenić:

- które z tych zdarzeń dostarczają dodatkowych dowodów co do warunków, które istniały na dzień bilansowy i które wymagają dokonania korekty sprawozdania finansowego; vs
- które wskazują na stan zaistniały po dniu bilansowym i wymagają jedynie ujawnienia.

Ocena, które zdarzenia po dniu bilansowym są zdarzeniami korygującymi może wymagać znaczącego osądu.

JAKIE DZIAŁANIA POWINIEN PODJĄĆ ZARZĄD?

Oceniając wpływ zdarzeń związanych z pandemią COVID-19, zarząd powinien:

- Zidentyfikować i rozważyć wszystkie kolejne zdarzenia mające miejsce do dnia, w którym sprawozdanie finansowe zostanie zatwierdzone do publikacji, i ustalić czy zdarzenia te są korygujące - tj. dostarczają dowodów na istnienie warunków określonego stanu na dzień bilansowy lub wskazują, że założenie kontynuacji działalności* jest niewłaściwe;
- Ujawnić charakter i skutki finansowe zdarzeń, które są uznane za istotne, nawet jeśli nie są zdarzeniami korygującymi.

Więcej wskazówek dotyczących oceny skutków pandemii COVID-19 jako zdarzeń korygujących lub nekorygujących w naszej publikacji [Pandemia COVID-19. Skutki dla sprawozdań finansowych za 2019. Perspektywa Komitetów Audytu](#).

Zapraszamy do zapoznania się z materiałami źródłowymi niniejszej publikacji zamieszczonymi na stronie [centrum zasobów sprawozdawczosci COVID-19](#). Na stronie znajdą Państwo więcej informacji w zakresie omawianych zagadnień, w tym wymogi i wskazówki dotyczące ujawnień w sprawozdaniach finansowych. Treść materiałów jest w języku angielskim.

Zachęcamy również do zapoznania się z naszą publikacją „[Śródroczna sprawozdawczość finansowa \(COVID-19\)](#)”.

* Zachęcamy do zapoznania się z tekstem źródłowym na [stronie internetowej](#). Treść w języku angielskim.

O Instytucie Komitetów Audytu KPMG:

Instytut Komitetów Audytu dostarcza członkom komitetów audytu i rad nadzorczych praktycznych wskazówek, spostrzeżeń oraz możliwości wymiany poglądów w zakresie zwiększenia efektywności nadzoru nad sprawozdawczością finansową i jakością badania sprawozdania finansowego oraz w zakresie zagadnień, które w dzisiejszym świecie stanowią największe wyzwania dla organów nadzorujących w spółkach, począwszy od nadzorowania ryzyk i nowych technologii po strategię i zgodność działania z prawem i regulacjami.

Kontakt

ul. Inflancka 4A
00-189 Warszawa
T: +48 22 528 11 00
F: +48 22 528 10 09
E: kpmg@kpmg.pl

Stacy Ligas
Senior Partner, CEO
E: StacyLigas@kpmg.pl

Marek Gajdziński
Head of Audit
Partner
T: +48 22 528 11 10
E: mgajdzinski@kpmg.pl

Biura KPMG w Polsce

Warszawa

ul. Inflancka 4A
00-189 Warszawa
T: +48 22 528 11 00
F: +48 22 528 10 09
E: kpmg@kpmg.pl

Kraków

ul. Opolska 114
31-323 Kraków
T: +48 12 424 94 00
F: +48 12 424 94 01
E: krakow@kpmg.pl

Poznań

ul. Roosevelta 22
60-829 Poznań
T: +48 61 845 46 00
F: +48 61 845 46 01
E: poznan@kpmg.pl

Wrocław

ul. Szczytnicka 11
50-382 Wrocław
T: +48 71 370 49 00
F: +48 71 370 49 01
E: wroclaw@kpmg.pl

Gdańsk

al. Zwycięstwa 13a
80-219 Gdańsk
T: +48 58 772 95 00
F: +48 58 772 95 01
E: gdansk@kpmg.pl

Katowice

ul. Francuska 36
40-028 Katowice
T: +48 32 778 88 00
F: +48 32 778 88 10
E: katowice@kpmg.pl

Łódź

ul. Składowa 35
90-127 Łódź
T: +48 42 232 77 00
F: +48 42 232 77 01
E: lodz@kpmg.pl

mampytanie@kpmg.pl

Informacje zawarte w niniejszej publikacji mają charakter ogólny i nie odnoszą się do sytuacji konkretnej firmy. Ze względu na szybkość zmian zachodzących w polskim prawodawstwie prosimy o upewnienie się w dniu zapoznania się z niniejszą publikacją, czy informacje w niej zawarte są wciąż aktualne. Przed podjęciem konkretnych decyzji proponujemy skonsultowanie ich z naszymi doradcami.

© 2020 KPMG Audyt spółka z ograniczoną odpowiedzialnością sp.k. jest polską spółką komandytową i członkiem sieci KPMG składającej się z niezależnych spółek członkowskich stowarzyszonych z KPMG International Cooperative ("KPMG International"), podmiotem prawa szwajcarskiego. Wszelkie prawa zastrzeżone. Nazwa i logo KPMG są zastrzeżonymi znakami towarowymi bądź znakami towarowymi KPMG International.

KPMG Poland

kpmg.pl